

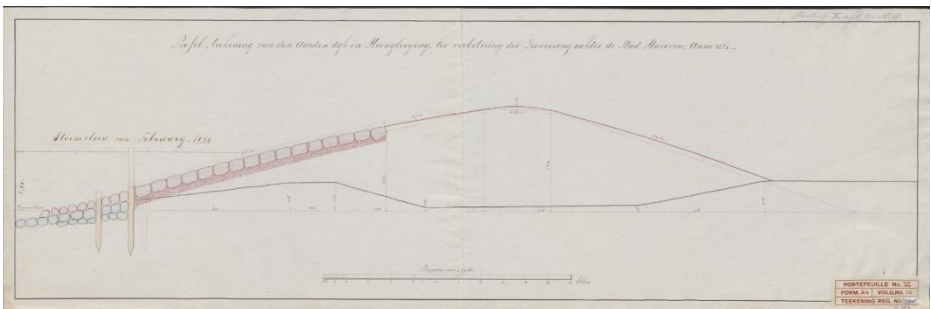
4 en 5 Februari 1825

Gepubliceerd in 't Stavers Krantsie

200 jaar geleden werd Nederland in het begin, van de maand februari, getroffen door een watersnoodramp van enorme omvang. Het is een ramp die men tegenwoordig vergelijkt met die van 1953 in Zeeland.

Het was een winter zoals we die de laatste jaren ook ervaren, met veel regen en stormen en af en toe een dagje vorst met wat sneeuw.

In het najaar van 1824 hadden noordwesterstormen, samen met extra hoog water, al een aanslag op de zeedijken gepleegd. De maand februari begon met, voor de tijd van het jaar, hoge temperaturen met een matig windje uit het zuidwesten. Dat veranderde echter in noodweer toen op 2 februari de wind met vlagen naar het noordwesten draaide. Op 3 februari zou het in de avond volle maan zijn, wat springtij betekende. De harde wind werd een storm, vergezeld van hagel en onweer. Het zeewater werd tot een hoogte van 2,60 meter boven 'volle zee' tegen de kust bij Stavoren opgestuwd. Dit had men niet eerder meegemaakt. De afgelopen dagen was er al veel zout water over de dijken geslagen en men had gezien dat de paalwerken en de aarden dijken op verschillende plaatsen vernield waren.

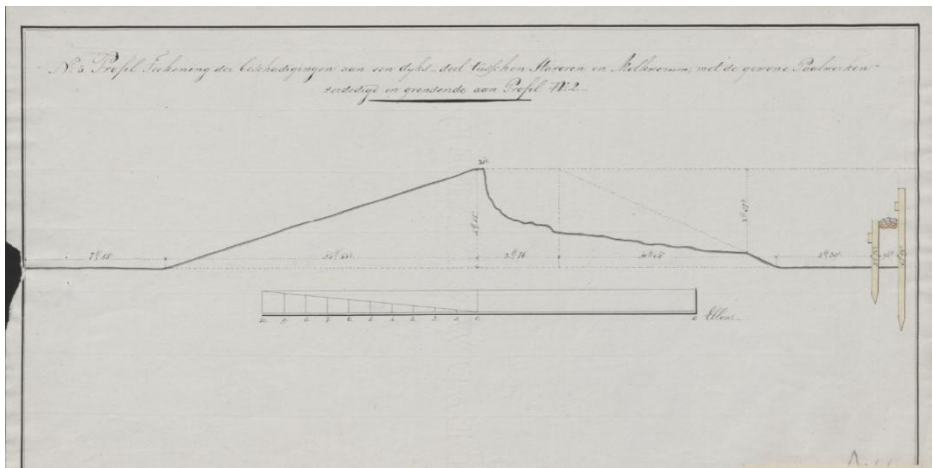

Profil-teekening van den Aarden dijk en Steenglooijing, ter verdediging der Zeewering achter de stad Stavoren 1827, 2,60 m boven volzee (Tresoar)

Er waren toen geen meldingen dat ergens dijken waren bezweken, maar tussen Hindeloopen en de haven van Stavoren was de dijk op diverse plaatsen weggeslagen. Paalwerken waren compleet met rinnen en rongen en al over de dijk geslagen en in de dijksvaart gesmeten. Zwarte stenen uit de zogenoemde dijkskisten en van de steenglooing kwamen meters binnen de dijk terecht. De storm ging inmiddels gepaard met hagel en regen, en maakten het praktisch onmogelijk om nog iets uit te richten; het was gewoon te gevaarlijk en men kon alleen maar redden wat er te redden viel. De kerkklokken in de omgeving begonnen al te luiden voor dreigend gevaar.

Op donderdag 4 februari begaf de zeedijk bij Workum het en al snel ook op andere plaatsen langs de Zuiderzeekust, zodat het water de Súdwesthoek binnendrong.

Ten oosten van Stavoren hoorde men het geraas naderbij komen. In Molkwerum had men al gezien dat het water de Noordermeer instroomde, waarvan de bodem ongeveer 1,80 meter beneden het omringende terrein ligt. De bewoners konden net op tijd met hun vee naar het hoger gelegen Warns vluchten en met vereende krachten werd alles wat mogelijk was gedaan om have en goed in veiligheid te brengen.

Profil-teekening der beschadiging aan een dijksdeel tusschen Stavoren en Molkwerum met de gemeene paalwerken (Tresoar)

De boerderijen stonden daarna tot de daken in het water. Men vreesde dat dit lot ook de nog lager liggende Zuidermeer zou treffen, maar wonder boven wonder hielden de dijken het en werd deze polder gespaard.

Het havenhoofd, dat enkele jaren daarvoor nog was aangebouwd, werd uit zijn verband gescheurd en ook met palen en al uit de grond gerukt.

Aan de westzijde van de stad stond het zeewater 1,20 meter in de huizen. Er spoelden gaten in de bestratingen, zodat de grachten

Overzicht watersnood Friesland 1825

volstroonden met zand, stenen, planken, balken, afgescheurde struiken en puin. Volgens ooggetuigen dreven huisraad, turven en gereedschappen door de straten.

De laatste zoutkeet van Stavoren, die van Pieter Lootsma, lag net achter de zeedijk, ongeveer ter hoogte van de nrs. Voorstraat 150-152. De 'fabricq' werd verbrijzeld en compleet weggeslagen. Er ontstond daardoor ook een gevaarlijke scheur in de zeedijk. Doordat er nog restanten van fundamenteën en muurresten van de vroegere behuizing onder de zeedijk aanwezig waren werd voorkomen dat de dijk doorbrak. Zo kwam er in de spoelgaten zowaar nog een heel straatgedeelte van het 18^e-eeuwse Stavoren tevoorschijn.

Ook werden naderhand op de Stadsfenne nog overblijfselen van een oud gebouw gevonden. Daar in de buurt werd zelfs ook nog een lugubere vondst gedaan: een bijzonder grote menschedel die jammer genoeg in het tumult niet bewaard is gebleven.

Ten zuiden van Staveren, bij het Rode Klif, verdwenen over een meter of 50 grote bonken in zee, zodat de rijweg daar voor een gedeelte werd vernietigd en daardoor later enkele meters verder landinwaarts moest worden verlegd.

Nadat de storm geluwd was zag de omgeving er helemaal anders uit. Tussen de hoger gelegen delen van Staveren en Warns en in andere delen van Friesland, zoals Scharl en Gaasterland waren uitgestrekte meren ontstaan. Vee, huisraad en vluchtelingen waren daar in kerken en andere hooggelegen woningen, boerderijen en schuren ondergebracht. Als er provisorisch een kerkdienst gehouden kon worden kwamen kerkgangers met bootjes uit verschillende hoeken daar naartoe, zo vertelde Doeke Hellema uit Wirdum.

LEEWARDEN, den 15 februarij.

Men verneemt, dat de vereischte order is gesteld op de digtmaking van den Ouden Zeedijk, liggende aan de binnenzijde van het Workumer Nieuwland, en dat van Roptazyl af tot aan Stavoren, langs de geheele kust, de werkzaamheden tot herstel der schade door den jongsten storm aan de dijken en paalwerken toegebracht met kracht wordt doorgezet, zoo dat het vooruitzicht bestaat, dat, bij gematigd weder, de provincie van die zijde eerlang beveiligd zal zijn voor het verder indringen van het zee-water.

Nieuws- en advertentieblad provincie Drenthe 18-2-1825

Nadat de storm geluwd was kon de rampschade worden geïnventariseerd. De totale schade in Staveren aan particulier bezit bedroeg 1843 gulden.

Bij Koninklijk Besluit van 28 februari 1825 hield men een algemene huis-aan-huiscollecte en op verzoek van het polderbestuur van de Noordermeer stelde zelfs Koning Willem I een renteloos bedrag van 1.000 gulden beschikbaar, dat in tien jaarlijkse termijnen kon worden afgelost. De schade was te groot om door de ingelanden alleen op te brengen.

De eerder genoemde Pieter Jacobs Lootsma had een schadebedrag van 948 gulden gemeld. De schade van zijn huis was 700 gulden, aan turf had hij voor een bedrag van 48 gulden verloren, het verlies aan zout en gereedschappen was 200 gulden. Uit het opgerichte rampenfonds kreeg hij echter geen cent uitgekeerd, met als reden dat hij nog over 'eigen middelen' beschikte. Later diende hij met nog enkele gedupeerden bij de eigen gemeente een verzoek tot schadeloosstelling in. Staveren speelde dit verzoek door aan de Gedeputeerde Staten in Leeuwarden, die op 6 juni 1829 een extra bedrag van 577 gulden en 70 cent aan Staveren toekenden. Van dit bedrag kreeg Pieter Jacobs 105 gulden uitgekeerd 'wegens schadeloosstelling voor de gedeeltelijke afbraak der hem toebehorende zoutkeet'.

Het moet nog weken, zo niet maanden geduurd hebben voordat de dijken hersteld waren en het overtollige water weggepompt en weggesluisd kon worden. Hoelang duurde het bijvoorbeeld voordat het vee weer in de Noordermeer kon grazen? Daarover konden we helaas geen concrete gegevens vinden.

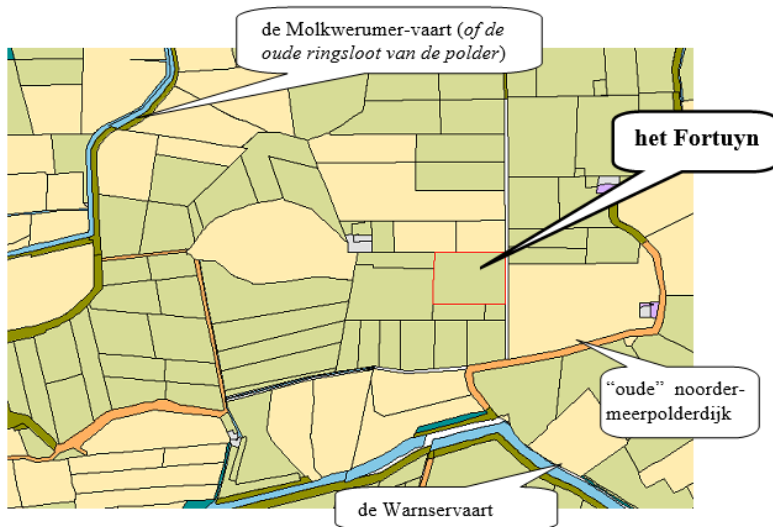
De rekeningenboeken van de Noordermeer leveren nog wel wat aanknopingspunten. In een notitie van 28 november 1825 is bijvoorbeeld het rentevrije voorschot van 1.000 gulden van de Koning terug te vinden.

Op deze dag kwamen de penningmeester en twee van de eigenaren van de Staverse Noordermeer bij elkaar: Hessel de Jong, Cornelis de Roos en Johannes Jeltens Solkema. Ze stelden vast dat er aan uitstaande rekeningen en schulden een bedrag 268 gulden is ontstaan met daarbovenop nog een groot deel van de goedgekeurde en vergunde aannemingspenningen (ergo: openstaande rekeningen

die zonder meer te maken zullen hebben met de in der haast getroffen spoedmaatregelen tijdens de watersnood).

Samen besluiten de heren om over te gaan tot een 'negotiatie van 500 gulden die onmiddellijk werd geretourneerd door Salling Pijters Haijtema tegen 5% rente, te betalen bij de eerste aanmaning'. De 'meerseigendommen' zouden als obligatie worden verpand (dit werden het Molenaarsstuk, Hempenius Zes, het Fortuyn en Ane Ikes Vijf in de Noordermeer).

De jaarrekening over 1825 werd op 20 juni 1826 opgemaakt. Opvallend is dat er, ondanks de watersnoodramp, toch de reguliere inkomsten geboekt werden, zoals de jaarlijkse meersomslagen en natuurlijk de 500 gulden 'negosatie van Hr. Salling Pijters'. De inkomsten overtroffen zelfs de uitgaven met bijna 94 gulden.

Maar, 'omdat wij thans onmagtig zijn om ogenblikkelijk meerdere bijdragen te doen, wordt besloten Hessel de Jong te magtigen om de nog onbetaalde rekeningen die geen langer uitstel van betaling kunnen lijden, zo verre als hij strekken kan, te voldoen uyt de nog onder hem resterende gelden herkomende van de 1.000 gulden door gunstige Dispositie van zijne Majesteijd den Koning'. De nog openstaande rekeningen werden betekend op ongeveer 600 gulden,

hieronder is een rekening van 80 gulden wegens 'calkelaties' en één van ruim 130 gulden van de molenmaker Bouma uit Warns.

Daarop werd besloten aan enkele schuldeisers 6 tot 8 maanden krediet te vragen. Dit was nog niet alles, want het was noodzakelijk in de komende herfst de roeden en zeilen van poldermolen te vervangen en de belangrijkste tocht- en stroomsloten, die voor het grootste deel dicht zijn, te 'klaren' en schoon te maken zodat het water weer bij de molen kan komen.

Verder bleek dat op diverse plaatsen de paalwerken langs de Warnservaart stuk waren en dat deze zolang met takken en dergelijke 'bezet' moesten worden en dat de ergste lekken in de dijken langs Warnser- en de Molkwerumervaart en die langs de plaats van Cornelis de Roos zodanig hersteld moesten worden om indringing van water te voorkomen. Bij deze vergadering waren, naast de drie eerder genoemde personen, ook Tjitte Hendriks Prins en Tjitte Ottes Folkertsma aanwezig. Zij waren allen ingelanden. Salling Pijters Haijtema was destijds burgemeester van Staveren. De tiende laatste termijn van 100 gulden van het renteloze voorschot van Koning Willem I werd in 1837 betaald aan het 'Amortisatie Sijndicaat' te Amsterdam.

Uit het bovenstaande kunnen we wel opmaken dat het herstel van de schade, vanwege het ontbreken van voldoende reserve, langer duurde dan een jaar en dat men daarom ook niet in staat was de schade in één keer definitief te herstellen.

Bij dit verhaal hebben we twee kaarten van de afgeslagen zeedijk tussen Staveren en Molkwerum uit geplaatst, één uit 1825 en één uit 1827 waarop de herstellende dijk en de hoogte van de stormvloed zijn getekend, samen met een overzichtskaart waarop de omvang van de overstroming in de Súdwesthoeke is te zien.

Op 2 februari 2025 luiden de klokken om 20.00 uur om de 'vergeten watersnood' te herdenken.

Wellicht zijn er lezers van 't Krantsie die via overlevering verhalen over deze ramp gehoord hebben. Laat het ons alstublieft weten via de redactie of ons e-mailadres studiegroep.oudstaveren@gmail.com.

Voor dit verhaal is onder meer gebruik gemaakt van de publicatie van Jaap Lootsma 'De Lootsma's, van zeylemaker tot boer', het 'Geschiedkundig tafereel van Watervloed en Overstromingen in Vriesland' door Jacobus van Leeuwen, het ooggetuigenverslag van Abe Scheltes Brandsma uit Sloten en de 'Kroniek van een Friese boer' van Doeke Wijgers Hellema uit Wirdum.

Op '<https://nationaallandschap.frl/watersnood1825/>' is meer over de watersnood te vinden.

Studiegroep Oud Staveren